

Joel M. Halpern, *Social and Cultural Change in a Serbian Village*. Pre-publication Monograph. Izdanje: Human Relations Area Files, Inc., New Haven, Conn., 1956, XXVI + 619.

Nije u običaju da se prikazuju i ocenjuju dela koja su »štampana kao rukopis«, kakvo je i delo pod gornjim naslovom, koje uopšte nije namenjeno prodaji i od kog je dospelo u Jugoslaviju samo nekoliko primeraka, ljubaznošću autora i izdavača. Delo je umnoženo po mašinski pisanom tekstu. Ono uopšte još ne predstavlja konačan tekst, koji će dobiti kad bude publikovano na uobičajeni način, štampom, i predano javnosti.

Imajući sve to u vidu, prikazaću ukratko to delo, jer je ono, i u obliku u kom je sada, od višestrukog interesa za nas. Neću ulaziti u iznošenje sitnih nedostataka i propusta kao što su: pogrešno napisana neka naša reč i izraz, nešto pogrešno shvaćeno i sl. Svoje napomene te vrste dostavio sam neposredno autoru da bi mogao da se koristi njima prilikom pripremanja konačne redakcije za štampu.

Kod nas je ranije mnogo radeno na proučavanju sela, i to naročito s obzirom na poreklo stanovništva i narodni život seoskog stanovništva, ali tako da su za predmet proučavanja uzimane manje ili veće predeone celine, pa su se pojedina sela utapala u celini. Malo je radeno na proučavanju pojedinih naselja na široj osnovi (poglavito pok. d-r Aleksandar Petrović). Tek se stvaraju uslovi za takav rad. Na Zapadu, osobito u SAD (a otkora nešto slično i u SSSR), u poslednje vreme obraća se u njihovoj etnologiji velika pažnja proučavanju manjih zajednica (small community; community study), kao pretstavnik tipa socijalne organizacije i života u nekoj široj oblasti. Tim proučavanjima su obuhvaćeni gotovo svi delovi sveta. Joel Halpern je pošao da prouči jedno selo u Srbiji i izabrao je selo Orašac u Sumadiji. To je bio veoma sretan izbor, jer je Orašac tipično šumadisko selo, čiji su se postanak i razvitak mogli da prate bez naročitih teškoća kroz punih 150 godina. Orašac je, pored drugih razloga, bio veoma podesan za ta proučavanja i stoga što je tu pokrenut Prvi srpski ustanak i što su ta proučavanja vršena baš u vreme kad je proslavljana 150-godišnjica tog ustanka.

Pošto je u Beogradu savladao srpski jezik i upoznao se temeljito sa našom etnološkom literaturom, koju je uspešno i obilato koristio, autor je, u pratnji svoje žene, koja mu je bila pomagač u skupljanju građe, proveo punu godinu u selu Orašcu, živeći u sredini koju je proučavao i vršeći neposredna promatranja narodnog života u toku čitavog godišnjeg ciklusa. To je jedini metodski ispravan način za proučavanje celokupnog narodnog života, koji se kod nas, nažalost, još ne primenjuje u punoj meri. Ne stoga što ne bi bilo srećstava nego samo zbog održavanja zastarelih shvatanja.

U opširnom Predgovoru (str. III—XV) autor je dao nekoliko obaveštenja, namenjenih američkim čitaocima, o tome zašto je pošao da vrši proučavanja baš u Jugoslaviji, kao i o svome boravku i načinu rada u Orašcu, a u Uvodu (1—18) izložio je bliže zadatak svog dela i osvrnuo se na savremenu etnološku teoriju o menjanju kulture i o proučavanju manjih zajednica. Za razliku od drugih dela te vrste, Halpern ističe da je on promatrao kulturu (narodni život) prilazeći tome poglavito istoriski. I zaista, on se nije ograničio na to da prikazuje samo današnje stanje narodnog života u Orašcu nego je pratio razvitak i menjanje Orašca i svih grana narodnog života u tom mestu kroz punih 150 godina u zavisnosti od opšteg istoriskog razvitka zemlje i, u isto vreme, u odnosu na dalju okolinu i prilagodavanje sredini.

Pojedini odeljci prikazuju: Istorisku i geografsku osnovu (19—72); Srbiju i Orašac u 19 veku (73—106); Selo Orašac danas (107—132); Ekonomske prilike i zanimanje (133—222); Stanovanje, odeću i ishranu (223—281); Društveno uređenje (282—334); Pitanje klasne podele (335—340); Životni ciklus (341—434); Veru, praznike i narodna verovanja (435—457); Upravu i selo (458—521); Svet izvan sela (522—545) i Etos (546—552). Na kraju su Zaključci (553—564).

Potrebno je da istaknem da autor činjenice i stanja utvrđena u Orašcu, često poredi sa stanjem u bližoj ili daljoj okolini, pa u Srbiji i Jugoslaviji. Sva su izlaganja bogato ilustrovana obiljem tabela, crteža i originalnih fotografija.

Na osnovi svojih promatranja u Orašcu, Halpern je došao do nekih teorijskih rezultata o seoskom društvu koji su znatno drukčiji od onih koje su izveli neki naučnici (G. Foster, R. Redfield i dr.) koji su se bavili sličnim proučavanjima na američkom tlu. Vredi naročito pomenuti njegov poslednji zaključak, a naime da se Orašac može smatrati predstavnikom seoske kulture ne samo predela Jasenice nego i većeg dela seoske Sumadije, u manjoj meri i ostale Srbije, a u ograničenom ekonomskom smislu i čitave Jugoslavije.

Delo J. Halperna poslužilo je svom autoru kao doktorska disertacija na Kolumbiji univerzitetu u Nju Jorku (Columbia University, New York, N. Y.). To je uopšte tek drugo takvo delo na engleskom u kom se iznose rezultati proučavanja sela na Balkanu na širokoj osnovi. U tome je i njegov glavni značaj za nas: na engleskom jeziku ima uopšte veoma malo dela o narodnom životu na Balkanu, a još manje dobrih (čemu smo krivi i mi sami), pa će ovo delo mnogo doprineti širenju dobrih obaveštenja i zadovoljavanju interesovanja kot čitalaca koji ne vladaju slovenskim jezicima.

Prvo delo ove vrste koje se odnosi na Balkan je delo američkog naučnika Irwin T. Sandersa *Balkan Village* (Lexington, 1949), u kom je obradeno, kao predstavnik balkanskih sela uopšte, selo Dragaljevci kod Sofije, u Bugarskoj. Međutim, Dragaljevci su stvarno predstavnik tipa istočnobalkanskog seoskog života i organizacije sela, koji se znatno razlikuje od zapadnobalkanskog. Ne samo da je selo u istočnom i središnjem delu Balkanskog Poluostrva većinom zbijeno u pogledu na raspored kuća, nego ono ima i veoma izgrađenu organizaciju sela: stanovnici jednog sela predstavljaju u mnogome društveni i ekonomski kolektiv. Na zapadu prevladaju sela razbijenog tipa, čije stanovništvo nije socijalno tako uobličeno u jedan izrazit kolektiv, što se ne može pripisivati samo uticajima geografskih ili samo ekonomskih činilaca. Halpern nije ulazio u poredenja i razmatranja o razlikama u organizaciji i životu istočnobalkanskog i zapadnobalkanskog ili, u manjem razmeru, između bugarskog i šumadijskog sela. Takva razmatranja znatno bi podigla vrednost delu.

Pisano sa mnogo simpatija i razumevanja za naše prilike i veoma objektivno, delo zaslužuje da bude objavljeno što pre u konačnom obliku.

Mil. S. Filipović

Masken in Mitteleuropa. Volkskundliche Beiträge zur europäischen Maskenforschung. Herausgegeben von Leopold Schmidt. Im Selbstverlage des Vereines für Volkskunde, Wien 1955. Str. 255 + XXVII sl. prilog.

Navedeno delo, zajeten zbornik etnografskih prispevkov k raziskovanju mask v Srednji Evropi, je izšlo ob 60-letnici Etnografskega društva (Verein für Volkskunde) na Dunaju, ki je zanj, kakor tudi za avstrijski etnografski muzej na Dunaju značilno, da je njun nastanek tesno povezan z zbiranjem ljudskih mask. Le-te pomenijo po sodbi urednika zbornika prof. Leopolda Schmidta poglavitno področje celotne ljudske kulture.

Zbornik vsebuje tele razprave: Leopold Schmidt, Die österreichische Maskenforschung 1950—1955 (I. Zur Geschichte der Maskenforschung, II. Zur Geschichte des Maskenwesens, III. Bestandaufnahme, Sammlung und Darstellung, IV. Maskenbrauch in und um Österreich); Leopold Kretzenbacher, Schlangenteufel und Satan im Paradeisspiel (Zur Kulturgeschichte der Teufelsmasken im Volksschauspiel); Hans Moser, Zur Geschichte der Maske in Bayern (I. Zeugnisse aus früh- und hochmittelalterlichen Quellen, II. Die Übersetzung von »larva« in bayerischen Vokabularien des 13. bis 15. Jahrhunderts, III. Maskenzeugnisse in theologischen Handschriften des